

ჩვენი ერთადერთი და განუყოფელი ეკლესია

ავთანდილ ჯოხაძე*

I

ქართული ეკლესია ეროვნული ეკლესიაა, მისი სახელწოდება ბოლო დრომდე ასე ჟღერდა: „საქართველოს სამოციქულო, კათოლიკე ეკლესია“. სადღეისოდ, საქართველოს ეკლესიის სახელი შეცვლილია, ახლა ის „საქართველოს მართლმადიდებელ ეკლესიად“ მოიხსენიება, აქცენტი, რასაკვირველია, მართლმადიდებლობაზეა გადატანილი. ცვლილების მიზეზი პოლიტიკური ჩანს: სახელწოდების ცვლილებით ჩვენს საზოგადოებაში ქართული ეკლესიის რუსულ ეკლესიასთან იდენტობის შეგნება ყალიბდება; თუ ქართული და რუსული ეკლესიები ერთია, მაშინ ქართველი და რუსი ხალხების სულიერი ერთობაც არ უნდა დაირღვეს და დასავლური, ლიბერალურ-დემოკრატიული ცივილიზაციისკენ ჩვენი მისწრაფებაც გაუგებრობად უნდა შეფასდეს...

II

ქართული ეკლესია ბერძნული, ლათინური, რუსული და ყველა სხვა ეკლესიისაგან დამოუკიდებელი დანესებულებაა, მაგრამ ამის გამო მისი ზოგადკაცობრიული მნიშვნელობა არ კნინდება, პირიქით – სწორედ ეროვნული ფორმის გამოა ის ზოგადსაკაცობრიო არსის მატარებელი. ეს ზუსტად ისეა, როგორც ერის და კაცობრიობის შემთხვევაში: კაცობრიობა ერებისგან შედგება და სწორედ ეს ერები არიან კაცთა მოდგმის უნივერსალური ღირებულებების მამკვიდრებლები; ზოგადკაცობრიული დვრიტა უკლებლივ ყველა ერშია ჩაბუდებული. ცალკეულ პიროვნებებშიც ასეა: ეროვნული სულისკვეთება პიროვნებებში ვლინდება – სხვადასხვა დოზით, რასაკვირველია; რაც ინდივიდია ერისთვის, ის

---

* სულხან-საბა ორბელიანის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, პოლიტიკის მეცნიერებათა დოქტორი.

არის ესა თუ ის ერი – კაცობრიობისთვის, ერი კაცობრიობის ინდივიდია.

III

საპირისპირო მოსაზრება, – რომ ქართული ეკლესია არ არის და არც შეიძლება იყოს ეროვნული, – ლამის გაბატონებულია რელიგიათმცოდნეთა წრეებში. „არსებობს მართლმადიდებლობა საქართველოში, მაგრამ არა ქართული ეროვნული ეკლესია“, – იმეორებენ ხოლმე ჩვენი სწავლულები. ასეთი მოსაზრება, სხვათა შორის, იმასაც გულისხმობს, რომ მართლმადიდებლობა მეტია, ვიდრე დოქტრინა, სწავლება და რელიგიურ პრაქტიკას უტოლდება; არადა, ბერძნული ტერმინი ორთოდოქსია მართებულ სწავლებაზე ლაპარაკობს. „დოქსისი“ „მადიდებლობად“ თარგმნით, სწავლების ადგილზე აღმსარებლობა დგება, მაგრამ დაე, ასე იყო! – ფუჭი კამათის თავიდან ასაცილებლად, დაე, ორთოდოქსია აღმსარებლობად, რელიგიურ პრაქტიკად ჩავთვალოთ, – აქედან ის მაინც არ გამოდის, რომ მსოფლიო კრებებზე შემუშავებული დოგმების შესატყვისი რელიგიური პრაქტიკა ეროვნულ პრიზმაში არ გადატყდება და მართალი მადიდებლობა ქართულ ფორმას ვერ მიიღებს.

მართლმადიდებლობა არ არის ეკლესიის ერთადერთი და ამომწურავი მახასიათებელი, სწორი სწავლება (ორთოდოქსია) ერეტიკული მიმდინარეობებისგან გამიჯვნის მიზნით იწოდა ორთოდოქსიად. ამ დავა-კამათებში გამონრთობილი დოგმატების საფუძველზე რა ეკლესია დაშენდებოდა, ეს მთლიანად იმ სოციოკულტურულ გარემოზე იყო დამოკიდებული, რომელ გარემოშიც ესა თუ ის ეკლესია ფუნქციონირებდა. ეკლესია თვითონაც ამ სოციოკულტურული გარემოს ორგანული და ცოცხალი კომპონენტი გახდა, ცოცხალი ადამიანების საკრებულო და არა ცნებების და ფორმულების სწავლება (სულერთია მართალი თუ ერეტიკული) და დოქტრინა¹. რუსული ეკლესია თავს მართლმადიდებელ ეკლესიად

¹ ტერმინი „ეკლესია“ წარმართულ ათენში პოლიტიკური და სამეურნეო საკითხების გადასაჭრელად აგორაზე შეკრებილ მოქალაქეების კრებას ეწოდა – დემოკრატიულ კრებულს. ტერმინს დღესაც იგივე მნიშვნელობა

აღიარებს, მაგრამ ის რომის კათოლიკური (და ამავე დროს მართლმადიდებელი) ეკლესიისაგანაც განსხვავდება და – ქართული (ასევე მართლმადიდებელი და ამავე დროს კათოლიკე) ეკლესიისგანაც. რამდენიც არ უნდა ეძახო ეკლესიებს მართლმადიდებელი და მართლმადიდებლური – სულ ერთია, მათ, ამ ეკლესიებს, ორთოდოქსიაზე (ანუ მოძღვრებაზე, თუ გნებავთ, აღმსარებლობაზე), მაინც ვერ დაიყვან, მათი ასეთი რედუქცია არის – “*reductio ad absurdum*”.

IV

ზემოთ ვთქვით და ვიმეორებთ: ზოგადსაკაცობრიო ჭეშმარიტება, თუ გნებავთ, ღვთიური მადლი, ქართულ ეკლესიაში არც თავის უნივერსალურ შინაარსს ჰკარგავს და არც კნინდება. ჭეშმარიტება და მადლი ზეეროვნული მხოლოდ იმ გაგებით არის, რომ ის – ყველასია და ერთი რომელიმე ეკლესიის, ერის ან პიროვნების ექსკლუზიური კუთვნილება ვერ იქნება; მაგრამ განა ეს იმას ნიშნავს, რომ მადლი და ჭეშმარიტება კონკრეტულ ეკლესიაში და კონკრეტულ პიროვნებაში ქრება? რა ბრძანებაა! სულაც – პირიქით! – ცალკეული ეკლესიების გარეთ მადლი და ჭეშმარიტება მხოლოდ კლასიფიკატორების და ექსპერტების წარმოსახვაში თუ დაივანებს, როგორც აზრი, მოსაზრება, როგორც იდეა, თუ გნებავთ, როგორც დოგმა – რეალურ არსებობას კი ეროვნულ სხეულებში, ეროვნულ ინსტიტუტებში (ეკლესიებში) ავლენს. სულიწმინდის მადლი სწორედ იმიტომ ივანებს ამა თუ იმ ეკლესიაში, რომ ის ეკლესია თვითმყოფადი და კონკრეტული ინსტიტუტია. ეს ისევეა, როგორც ქართული ან ფრანგული ეროვნული საწყისების შემთხვევაში, – ეს საწყისები მხოლოდ ამა თუ იმ ქართველში და ამ თუ იმ ფრანგში ხორციელდება, მაგრამ არა მათ გარეთ და მათ მიღმა. ზოგადსაკაცობრიულ თვისებებს მხოლოდ ინდივიდები და კონკრეტული ორგანიზაციები ატარებენ; ზოგადსაკაცობრიული ნიშატი და სულისკვეთება რომის პაპსაც ახასიათებს, სიტყვაზე, – სოკრა-

---

აქვს – ქრისტე ღმერთის მორწმუნე ადამიანებისაგან შემდგარი საკრებულო, რომლის მიზნები, როგორც წესი, მეტია ხოლმე, ვიდრე სწავლება, ან თუნდაც საკულტო ქმედებები...

ტესაც, გოგიტასაც და ბერიკასაც, მაგრამ ერთი რომელიმე ინდივიდი (ან ორგანიზაცია) საკაცობრიო სულის მონოპოლისტი ვერ იქნება².

V

რომის კათოლიკური და ტრანსნაციონალური ეკლესიის არსებობის ფაქტი, ერთგვარ კითხვას ბადებს ამ მოსაზრებასთან მიმართებაში, რადგან ამ ეკლესიას მუდამ უნივერსალური ეკლესიის პრეტენზია ჰქონდა (სხვათა შორის, სავსებით სამართლიანად და სწორედ – „სხვათა შორის“, ანუ სხვებსაც: ქართულ, ბერძნულ, რუსულ და ა.შ. ეკლესიებსაც ასევე სამართლიანად აქვთ უნივერსალურობის, კრებსითობის პრეტენზია), თუმცა სხვა ქრისტიანული ეკლესიების ასეთივე ღირსების აღიარება კათოლიკური ეკლესიისთვის პრობლემას არ წარმოადგენს. მართალია, კათოლიკურ ეკლესიაში ნაციონალური სანყისი იმთავითვე „შენიღბული“ იყო, რის გამოც ამ ეკლესიას ტრანსნაციონალური დანესებულების სახე აქვს, მაგრამ ამან არ უნდა დაგვაბნოს. რომის ეკლესია მაინც კონკრეტული, კერძოდ კი იმ ლათინური ეთნოსის კულტურშემოქმედების ბაზაზეა წარმოქმნილი, რომელიც თავის დროზე ჰეგემონობდა რომის იმპერიაში და სხვა ხალხების ინტეგრაციასაც ახდენდა, მაგრამ დროთა განმავლობაში, ამ ეთნოსის მაინტეგრირებელი პოტენციალი დაკნინდა, მერე და მერე კი საერთოდაც წაიშალა პოლიტიკური წონის მქონე ხალხთა სიდიდან. ლათინური ენის მთელ დასავლეთში ჰეგემონობას მკაფიოდ გამოკვეთილი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი ცნობიერე-

² ერთი ასეთი გამონაკლისი მაინც მოხდა საკაცობრიო ისტორიაში, როდესაც ღმერთი განკაცდა. უფალ იესოს სახით მთელი კაცობრიობის ინტეგრალი ერთ პიროვნებაში მოექცა; ამიტომ ეწოდა მას ახალი ადამი; ამიტომ გახდა შესაძლებელი მის მიერ მთელი კაცობრიობის გამოხსნა; ამიტომ არის, რომ რაც მას დაემართა – უფალმა ის მკვდრედით აღადგინა და „მჯდომარე არს მარჯვენით მამისა“ – მთელ კაცობრიობას შეეხო. კაცობრიობის წევრობა ამიერიდან მასთან ზიარების და მისი „შეცნობის“ (ანუ მოყვასის სიყვარულის განცდის) ხარისხზეა დამოკიდებული. არადა, „სოფელმან იგი ვერ იცნა. თვისთა მოვიდა და თვისთა იგი არა შეინყნარეს“ (იოან. 1, 10–11)... საკითხს იდუმალმცოდნეობის გაუფალ ლაბირინთებში შევყავართ...

ბის მქონე ხალხების არარსებობა უწყობდა ხელს – ბარბაროსების მიერ იავარქმნილ ამ მხარეში. ასეთი ხალხები იქ გვიან შუა საუკუნეებამდე არ წარმოქმნილან და რომის ეკლესიაც ბუნებრივად დისტანცირდებოდა არარსებული ეროვნული საწყისებისგან და ეთნიკურად ჭრელი მხარის გამაერთიანებელი, ტრანსეთნიკური ინსტიტუტის სახით ფუნქციონირებდა, თუმცა კი ის მაინც ორიგინალურ, ერთადერთ და განუმეორებელ ეკლესიად ჩამოყალიბდა და დღესაც ასეთად რჩება; ოღონდ, კათოლიკური ეკლესია ერთ-ერთი ქრისტიანული ეკლესიაა და არა კოსმიური, ღვთაებრივი ჭეშმარიტების ექსკლუზიური მატარებელი.

ნიშანდობლივია, რომ სადღეისოდ ერების და ეროვნული სახელმწიფოების ფაქტის მაიძულებელი ზემოქმედების წყალობით კათოლიკურმა ეკლესიამ ვატიკანის მეორე კრებაზე (1962-1965) მისი იურისდიქციის ველში ნაციონალური სინოდების არსებობა და ღვთისმსახურებისთვის ეროვნული ენების გამოყენება დასაშვებად მიიჩნია. მანამდე კი სწორედ ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი პრობლემები იწვევდა პროტესტებს და რეფორმაციას³.

VI

კათოლიკური ეკლესიის იურისდიქცია და რელიგიური პრაქტიკა, მიუხედავად მისი მრევლის მრავალეთნიკურობისა, იქ დამთავრდა, სადაც ის ბერძნულ ეკლესიას შეხვდა, მაგრამ მისი უნივერსალიზმი ამით არ დაზარალებულა; ამ ეკლესიის ზოგადკაცობრიული და უნივერსალური ბუნება იმაზე არ არის დამოკიდებული, მოექცევა თუ არა მის იურისდიქციაში დამატებით კიდევ სხვა რომელიმე ხალხი და ეთნოსი.

ბერძნული ეკლესიაც და სხვა ქრისტიანული ეკლესიებიც ასევე კრებებითი, და უნივერსალურები არიან. ბერძნული ეკლესიაც, თავის მხრივ, ცდილობდა გაეფართოვებინა იურისდიქცია და კულტი და რომის ეკლესიას გაჯიბრებოდა; ჰოდა, მისი იურისდიქცია იქ თავდებოდა, სადაც რომის იწყებოდა (ეს დასავ-

---

³ ჩვენ არ ვცდილობთ რეფორმაციის და პროტესტანტიზმის მონოკაუზალურ ახსნა-განმარტებას, მაგრამ არც ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და პოლიტიკური შემადგენლის უგულვებელყოფა მიგვაჩნია მართებულად.

ლეთით), ხოლო აღმოსავლეთით ბერძნულ ეკლესიას გადაულახავ მიჯნებს სომხური და ქართული ეკლესიები უდებდნენ.

VII

აღმოსავლეთში ეროვნული სახელმწიფოები და პოლიტიკური სისტემები, დასავლეთის მსგავსად, გვიან შუა საუკუნეებში როდი შეიქმნა. დასავლეთში ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი იდენტობა ლათინებს (რომაელებს) ჰქონდათ, ამ ნიშნით ისინი ბერძნებსაც კი ტოლს არ უდებდნენ. ხოლო აღმოსავლეთით, წინა აზიაში - ბერძნებზე არანაკლებ გამოკვეთილი ეროვნული მეობა არაერთ ხალხს გააჩნდა: სპარსელებს, ებრაელებს, სომხებს, ქართველებს... ამიტომ საქართველოში ქრისტიანული ეკლესია დაარსების დღიდან ეროვნული ეკლესიის სახით ფუნქციონირებს, ისევე, როგორც ბერძნული ეკლესია – ბიზანტიაში.

გასათვალისწინებელია, რომ ბიზანტია თანდათან გახდა ბერძნული ქვეყანა და იმ გარემოებამ, რომ იმპერიის აღმოსავლეთ ნაწილში ღვთისმსახურება ბერძნულ ენაზე წარმოებდა, დიდად შეუწყო ხელი იმპერიის გაბერძნულებას. მანამდე კი ლათინური ენა გამოიყენებოდა კონსტანტინეპოლის სასახლის კარზე; იმპერატორ იუსტინიანეს შემდგომ პერიოდში (მე-6-7 საუკუნეებში), ის ბერძნულმა გამოდევნა. ლათინური მხოლოდ მას მერე დაუბრუნდა საიმპერატორო კანცელარიას, როცა ჯვაროსნებმა იარაღის ძალით დაიპყრეს კონსტანტინოპოლი და ლათინური ეკლესიის იურისდიქციაც ფართოდ გაავრცელეს აღმოსავლეთით. ეკლესიების წამყვანი როლი ეროვნულ-სახელმწიფოებრივ პოლიტიკაში უდავოა.

VIII

ნიშანდობლივია, რომ სული წმინდა მოციქულებს ცეცხლის ენების სახით მოეფინა და სხვადასხვა ენებზე აალაპარაკა. ქრისტიანული ჭეშმარიტების გათავისება ეროვნულ ეკლესიებში და ინდივიდუალური, უაღრესად ინტიმური გამოცდილების სახით ხდება და არა საზოგადო, ტრანსნაციონალური გამოცდილებით, – არც, მით უმეტეს, ერთი რომელიღაც გამორჩეული ერის ენის

მეშვეობით და ორგანიზაციული დიქტატის წესით. ქრისტიანობის ქართული გამოცდილება – ქართული ეკლესია – კი, სხვათა შორის, ერთ-ერთი უძველესი და უნიკალურია.

ქართული ეკლესია იმ კულტურის და პოლიტიკურ-ეკონომიკური წიაღის პირმოთა, რომელშიც ის ჩაისახა და საუკუნეების განმავლობაში ვითარდებოდა. ის არც რომის კათოლიკური ეკლესიის იდენტურია და არც ბერძნული მართლმადიდებელი ეკლესიის, თუმცა კი ორივე ეკლესიას მრავალი ნიშნით ენათესავებოდა⁴.

საქართველოს ეკლესია ქართული ეკლესიაა და ამას ვერ აბათილებს ის გარემოება, რომ ის იმავე დოგმატებს აღიარებს – რასაც ბერძნული, რუსული და რომის ეკლესიები⁵; დოგმატური შემადგენლის გარდა ეკლესია მრავალ სხვა კომპონენტსაც გულისხმობს. თავისი ორგანიზაციული ევოლუციის უდიდეს მონაკვეთზე ქართული ეკლესია რელიგიურთან ერთად, სახელმწიფო დანესებულებაც იყო, პოლიტიკურიც, და, თქვენ წარმოიდგინეთ, სამხედრო ფუნქციაც გააჩნდა⁶. სწორედ ქართული ეკლესიის

⁴ ქრისტეს ეკლესიებს შორის ყველაზე მკვეთრად ქართული ეკლესია რუსული ეკლესიისაგან განსხვავდებოდა. სხვას ყველაფერს რომ თავი გავანებოთ, უკვალოდ როგორ უნდა ჩაეგლო იმ ფაქტს, რომ ქართულ ეკლესიას უკვე თავისი ევოლუციის ათასწლოვანი ისტორია ჰქონდა გავლილი, როცა რუსული ეკლესია ჯერ ბუნებაში არ არსებობდა. უფრო მნიშვნელოვანი კი ის არის, რომ ნიკონის რეფორმამდე რუსული ეკლესია, ბიზანტიურ წესებსაც კი დიდად იყო დაცვილებული და ქრისტიანულ-წარმართული ეკლექტიზმის თავისებურ ნიმუშს წარმოადგენდა. ნიკონმა რუსული ეკლესია სწორედ ბიზანტიურს დაუახლოვა, ხოლო პეტრე პირველმა განახლებული რუსული პოლიტიკური რეალობის შესატყვისი სახე დაუმკვიდრა.

⁵ „ფილიოკვეს“ გამო კამათს ამ სტატიაში არ გამოვუდგებთ. ვისაც ეს ვითომ დოგმატური, სინამდვილეში კი ხელოვნურად, პოლიტიკური მიზნებისთვის გამოგონილი, პრობლემა აინტერესებს, ვურჩევთ, საბას უნივერსიტეტის მიერ გამოცემული სტატიათა კრებული – „აღმოსავლურ-დასავლური ქრისტიანობა“ წაიკითხოთ (თინიკაშვილი დ., ფილიოქვე – მოხსნილი პრობლემა, კრებული: აღმოსავლურ-დასავლური ქრისტიანობა, სულხან-საბა ორბელიანის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა უნივერსიტეტი, თბილისი, 2009, 134-155).

⁶ მცხეთის კათალიკოსს თავისი ჯარი ჰყავდა, თავისი მხედართმთავრები, ხოლო ერთ-ერთ ქართულ სახელმწიფოში, კერძოდ კი კახეთის სამეფოში,

პოლიტიკური განზომილების გამო იყო, რომ ქართველი ერის ფორმირებაში ქართული ეკლესიის როლი წამყვანი გამოდგა. ქართული სახელმწიფოებრიობის განახლების და აღორძინების კონკრეტული სამოქმედო გეგმა და კონცეფცია ქართული ეკლესიის მანათობლის, წმინდა გრიგოლ ხანძთელის მიერ ჩანს შემუშავებული! ეს იმიტომ გახდა შესაძლებელი, რომ საქართველოს ეკლესია წარმოიშვა არა კაბინეტში ან ცაში დადგენილი რომელიმე ორგანიზაციული სტანდარტის, დოგმის და დოგმატიკის შესაბამისად, არამედ ქართული სოციალური და პოლიტიკური, ქართული სამეურნეო წყობის და ქართული სამართლის წიაღში, როგორც ამ ქართული საზოგადოების შემადგენელი, როგორც მისი ნაყოფი და ქრისტიანული ჭეშმარიტების (ქრისტიანობის არსის) კონკრეტულ-ისტორიული და კონკრეტულ-ნაციონალური გამოვლენის ერთ-ერთი ყველაზე შთამბეჭდავი და უკამათო მაგალითი.

IX

ქართული ეკლესია, როგორც სახელმწიფო ინსტიტუტი, ქართული სამეფოს (ზოგჯერ სამთავროს, საერისთავოს, საათაბაგოს, ყველანაირი საერო-პოლიტიკური წარმონაქმნის) პარალელურად ფუნქციონირებდა. ის მრავალი ძაფით იყო დაკავშირებული საერო სახელმწიფოებთან და მათთან კონკურენციაში (ზოგჯერ კი სიმბიოზშიც) განაგრძობდა არსებობას. საუკუნეების განმავლობაში ქართულმა ეკლესიამ სამეფო/საერო ხელისუფლებასთან უფლებრივი და ფაქტიური მიმართების მრავალი შესაძლო ფორმა გამოსცადა:

უკვე ვახტანგ გორგასლის ხანაში ეკლესია ისე იყო განვითარებული და პოლიტიკურად მოძლიერებული, რომ უფლებრივი უზენაესობის დამადასტურებელ რიტუალს – ფეხის ტერფზე მთხვევას – ქართლის მთავარეპისკოპოსის მიმართ თვით მეფეც კი ასრულებდა. მაგალითად, მეფის პოლიტიკით უკმაყოფილო მთა-

---

უმსხვილესი სამხედრო-ადმინისტრაციული ქვედანაყოფების – სადროშოების – ხელმძღვანელები ეპისკოპოსები იყვნენ. გარეშე მტრის წინააღმდეგ არაერთ ომში ქართველი ღვთისმსახურები: მღვდლები და ეპისკოპოსები – ხელჩართულები იბრძოდნენ...

ვარეპისკოპოსმა მიქაელმა მისი ტერფის საამბორებლად დახრილ ვახტანგ გორგასალს სახეში წიხლი ჩაარტყა და კბილი ჩაუღენა.

გრიგოლ ხანძთელის ხანაში (IX ს.) საბაიშხნელმა ბაგრატ კურაპალატთან თავისი გამოუცხადებლობის მიზეზზე საუბრისას, მეფეს საეკლესიო ხელისუფლების საეროზე აღმატებულობის იდეოლოგიური საფუძველი შეახსენა დაწმინდა გრიგოლ ხანძთელი გამოაცხადა პიროვნებად, ვისაც ყველა, მათ შორის მეფეც, უნდა დამორჩილებოდა. იმავე სახელოვან „მეფეს და კურაპალატს“, გრიგოლ ხანძთელის წარგზავნილ დედა ფებრონიასთან საუბრის შემდეგ, – გახდა რა იძულებული საეკლესიო ნორმების დარღვევით შერთული ცოლი გაეშვა, – სასონარკვეთის სიტყვები აღმოხდა: „ნეტარ მას კაცსა, ვინარლარა ცოცხალ არს!“ ეკლესიის მიერ ძალის ამ დემონსტრირებას გიორგი მერჩულე ერთხელაც ადასტურებს, როცა გრიგოლ ხანძთელის შესახებ წერს: „არავინ ურჩ იყო სიტყუათა მისთა, უფროის ხოლო ხელმწიფენი“. იმავე გრიგოლ ხანძთელის ცხოვრებიდან ისიც არის ცნობილი, რომ თვითონ ქონებრივად შეუვალი ეკლესია სამეფოს მოსაკრებლებიდან დამატებით წილს ითხოვდა; სამეფოსთან კონკურენციაზე მეტყველებს ისიც, რომ ქართლის ერისმთავარს გუარამ მამფალს, წმინდა გრიგოლმა საეკლესიო გადანყვეტილებებში ჩარევის უფლება არ მისცა, თუმცა კი მამფალი ბევრს ეცადა... ეს ყველაფერი მარტო დიდი წმინდანის მორალური და სულიერი გავლენის შედეგი როდი იყო; მიმოვიხედოთ, რა ხდებოდა მაშინდელი საქართველოს გარშემო და დავინახავთ, რომ ეკლესია ბიზანტიის იმპერიაშიც და რომშიც საერო ხელისუფლების პოლიტიკური დაქვემდებარებისთვის გაგანია ომში იყო ჩაბმული...

დავით აღმაშენებელმა ეკლესია, როგორც პოლიტიკური ინსტიტუტი, სამეფოს დაუმორჩილა. ფორმალურად, ანუ სამართლებრივად, სამეფო და საეკლესიო ხელისუფლება ერთმანეთს განეცოლა; ეკლესია რაიმე სამხედრო-პოლიტიკურ გადანყვეტილებას მეფის თანხმობის გარეშე ვერ მიიღებდა, ხოლო, თავის მხრივ, მეფეს არ შეეძლო ეკლესიის თანხმობის გარეშე მოქმედება. სხვანაირად, გაერთიანებული სამეფოს ორი უზენაესი თანამდებობის პირი: მეფე და ჭყონდიდელ-მწიგნობართუხუცესი — ერთმანეთის მიმართ ვეტოს უფლებით აღიჭურვა. მაგრამ, სინამდვილეში, ჭყონდიდელი იმდენად სამეფო კარზე მყოფი ეკლესიის

იერარქი არ იყო, რამდენადაც ეკლესიაში შეგზავნილი სამეფო მოხელე. თანამედროვე რეალპოლიტიკის მამამთავრის, კარდინალ რომელიეს მსგავსად, – რომელიც სინამდვილეში არა პაპის კარდინალი, – არამედ, მეფის ვეზირი ბრძანდებოდა – ჭყონდიდელი ყველა საპოლიციო და სამხედრო სპეცრაზმის ანაფორიანი მხედართმთავარი და ხელისუფალი გახლდათ. ჭყონდიდელის სახელოს შემოღებით დავით აღმაშენებელმა ეკლესიის ადმინისტრირების სისტემა ორად გაყო: საკვანძო პოლიტიკური გადანყვეტილებების უზენაესი უფლებამოსილებით – ჭყონდიდელი აღიჭურვა, ხოლო შიდასაეკლესიო თუ შიდაუნყებრივ ფუნქციონერად – პატრიარქი დატოვა; როცა საქმე სამეფოსთან სადავო სამართლებრივ საკითხს შეეხებოდა – უმაღლესი სასამართლო ინსტანცია, სააჯო კარი, ისევ და ისევ ჭყონდიდელის დაქვემდებარებაში იყო მოქცეული.

როდესაც მერე ეკლესიამ რევანშის აღება მოისურვა, ჭყონდიდელის თანამდებობაზე თავისი კანდიდატის გაყვანა კი არ სცადა, არამედ ამ თანამდებობის მოშლა: გიორგი მესამის ხანაში, მიქაელ კათალიკოსმა ჯერ ეკლესიის საგადასახადო შეუვალობას მიაღწია (და ამით გაერთიანებული სახელმწიფო სისტემა ფისკალურად გახლიჩა), ხოლო შემდეგ მნიგნობართუხუცესის ფუნქცია/სახელო ჭყონდიდელს წაართვა და თვითონ მიითვისა, რითაც დავით აღმაშენებლის ინსტიტუტი – საცა ეკლესია სამეფოს ფაქტიურ დაქვემდებარებაში იყო მოქცეული – მოშალა. ამ ახალ კონფიგურაციაში ეკლესიის მეთაურმა, კათალიკოს-პატრიარქმა, ხელთ მეფეზე მეტი უფლებები იგდო (როგორც მემატთანე წერს – „მოივერაგა“): მეფეს პატრიარქის (როგორც მნიგნობართუხუცესის) თანხმობის გარეშე გადანყვეტილების უფლება არ ჰქონდა, ხოლო პატრიარქს საეკლესიო იურისდიქციის ველში სამართლებრივი გადანყვეტილება მეფის თანხმობის გარეშე შეეძლო. აქვე გასათვალისწინებელია, რომ ეს „საეკლესიო“ სამართალი გეოგრაფიულად საერთოდ არ იზღუდებოდა, ხოლო თემატურად ადამიანური აქტივობის ლამის ყველა სფეროს და ყველა სოციალურ შრეს მოიცავდა. ასე რომ, ისტორიული კონკურენციის ამ მონაკვეთზე ეკლესიამ სამეფოს მისივე იარაღი გამოსტაცა და პირიქით დააღირა.

გაერთიანებული სამეფოს დაშლის მერე ეკლესია, უმრავლეს შემთხვევაში, სამეფო-სამთავროებთან გადახლართულ სახელისუფლებო სტრუქტურას ქმნიდა და მის პოლიტიკურ ძალაუფლებას სამართლებრივი და ინსტიტუციური მახასიათებლების გარდა პიროვნული და გვაროვნული მსაზღვრელიც აპირობებდა; საეკლესიო იერარქია იმავე სახლების წარმომადგენლებისაგან ყალიბდებოდა, ვისაც საერო ხელიუფლება ეპყრა, ანუ საერო და სასულიერო ხელისუფლება საგვარეულო სახლების შიგნით ინსაკვებოდა და ძალაუფლების ერთიან სისტემად სინთეზირდებოდა.

მე-19 საუკუნეში რუსეთის იმპერიამ ქართული სამეფო-სამთავროების განადგურების და ინკორპორაციის პროცესს 66 წელიწადი შეაღია (ქართლ-კახეთის ანექსიით დაიწყო (1801) და სამეგრელოს სამთავროს საბოლოო ანექსიით დაამთავრა - 1867). რაკი ქართული ეკლესია სასულიეროსთან ერთად სახელმწიფო-პოლიტიკური დაწესებულებაც იყო, მკაცრად უნიტარულმა ცარისტულმა იმპერიამ ქართული ეკლესიის ავტოკეფალურობა ანუ სუვერენული უფლება ვერ მოითმინა და ეს ინსტიტუტიც, ქართული სამეფო-სამთავროების მსგავსად, აღმოფხვრა, მის ადგილზე კი სახელმწიფო მანქანის რელიგიურ-იდეოლოგიური დანამატი, საეგზარქოსო დააფუძნა. ამიტომ იყო, რომ ცარიზმის მესაფლავე რუსმა სოციალ-დემოკრატებმა პოლიციური იმპერიის იდეოლოგიური საყრდენი, ანაფორიანი შავრაზმელების ბუდედ ქცეული მართლმადიდებელი ეკლესიაც ისევე გაანადგურეს, როგორც სხვა სოციალური ინსტიტუტები და კლასები: ბურჟუაზია, თავადაზნაურობა, კულაკები და მისთ. მალე მოდერნიზებულ ბოლშევიკურ საბჭოთა იმპერიაში ახალი პოლიციური და საიდუმლო სამსახურები შეიქმნა და დარბეულ და დაკნინებულ მართლმადიდებელ ეკლესიაში შავრაზმელების ადგილი საბჭოთა მილიციის და უშიშროების ოფიცრობამ და აგენტურამ დაიჭირა. დევნა-შევიწროების მიუხედავად, საბჭოთა ხანაში ეკლესია, როგორც რელიგიური ინსტიტუტი, მაინც უნიტარული, პოლიტიკური სისტემის გარეთ მდგარ დაწესებულებად დარჩა და მარქსიზმ-ლენინიზმისგან განსხვავებული იდეოლოგიის თეთრ რუდიმენტად გამოჩნდა წითელ იმპერიაში, რის გამოც, რასაკვირველია, გაძლიერებულ აგენტურულ კონტროლს და იდეურ კორექციას დაექვემდებარა. ასე რომ, საბჭოთა ხანაში, დესპო-

ტური სახელმწიფოს იდეოლოგიურ სამსახურში ეკლესიის გამოყენების ოდინდელმა რუსულმა ტრადიციამ ვარიაციული სახესხვაობით განაგრძო არსებობა.

პოსტსაბჭოთა პერიოდი ცალკე მსჯელობის საგანია და აქ ვერ გამოვუდგებით. სტატიას კი „პოსტ სკრიპტუმის“ სახით იმ რაციონალისტური მეთოდის ნაკლოვანების შესახებ მსჯელობით დავამთავრებთ, რომელი მეთოდის მომარჯვებითაც ცხვება მართლმადიდებელი ეკლესიების ერთსახოვნების მამტიციებელი და ერთ ეკლესიად გამსაღებელი მცდარი იდეოლოგიები.

X

რაციონალიზმის, როგორც მეთოდოლოგიის, უკმარისობა საკაცობრიო აზრმა კარგა ხანია შეიგნო და მის გადასალახად სხვადასხვა მიდგომები შეიმუშავა. საქართველოში, ეს ბევრს ავინყდება, აქ – როცა საქმე ეკლესიას და მის ტიპოლოგიას ეხება – ისეე შუა საუკუნეების მიმწიხრის ხანა დგას.

რაციონალიზმის მთავარი ინსტრუმენტი ცნებები, ანუ ერთგვარი ინტელექტუალური ქიმერებია. ცნებები არ არის რეალურად არსებული, არამედ – კონკრეტული შემთხვევების განზოგადებით მიღებული აბსტრაქტებია.

სოკრატე – ადამიანია, მაგრამ იმისათვის, რომ მასში ადამიანის რაციონალისტური ცნება ამოვიკითხოთ, მის კონკრეტულ თვისებებს უნდა განვეყენოთ. პროცესი დაახლოებით ასე აღინერება: სოკრატე იმიტომ კი არ არის ადამიანი, რომ მას პაჭუა ცხვირი აქვს; ცხვირი არაარსებითია – იტყვის რაციონალისტი – ცხვირი სოკრატეს კეხიანიც შეიძლება ჰქონოდა და მაინც ადამიანი იქნებოდა. მეტიც, ცხვირი – ადამიანობის ცნებისთვის – საერთოდაც ზედმეტია. რეალურადაც ხომ აჭრიდნენ ცხვირებს და სხეულის სხვადასხვა ნაწილებს დამნაშავეებს ძველ დროში, მაგრამ ასეთი არაადამიანური მოპყრობის მერეც, ისინი მაინც ადამიანებად რჩებოდნენ; ადამიანობისთვის ზოგი სხვა ნიშან-თვისებაც ასევე არაარსებითია. თმაზე და ფრჩხილებზე რომ არაფერი ვთქვათ (რომელიც შეგვიძლია უმტიკვიწულოდ მოვიკვეცოთ და ასეც ვიქცევით ხოლმე), თვალების ფერი და თვითონ თვალებიც არ ყოფილა აუცილებელი (რაციონალისტისთვის, რასაკვირველია, – არა

სინამდვილეში). გავიხსენოთ ცალთვალა მეკობრეები, ანდა ჰომეროსი, რომელიც საერთოდაც ბრმა იყო, მაგრამ ბარე ორს ჯობდა, როგორც პოეტი. ერთი სიტყვით, სოკრატეს ადამიანობის დასადგენად მთავარი ის ყოფილა, რომ იგი იარაღის მკეთებელი და მოაზროვნე არსებაა. კიდევ შეიძლება ჩამოვთვალოთ არსებითი ნიშან-თვისებები: სოკრატე მორალური არსებაა, შეუძლია გაიცინოს, პოლიტიკური, უკაცრავად პასუხია და, „ცხოველია“ და მისთ...

დიდი დაკვირვება არ ჭირდება იმის შემჩნევას, რომ რაციონალისტი ცნების დასადგენად სპეციფიკურ ნიშან-თვისებებს ეძებს, მაგრამ განა ის ამასობაში იმავე სპეციფიკურ ნიშნებს არ განეყენებოდა, როცა ცხვირი და თმა არაარსებითად გამოაცხადა? არა, რაციონალისტის აზრით, ეს ნიშნები არ არის სპეციფიკური, რადგან – სხვა არსებასაც აქვს, მაგალითად – ძაღლს. რაციონალისტის აზრით, – და ამაში ის ტყუვდება, – სოკრატეს და ძაღლს ორივეს აქვს ცხვირი და ამით ერთმანეთისგან არ განსხვავდებიან. არადა, განსხვავდებიან და მერე როგორ განსხვავდებიან: სოკრატეს ცხვირი ადამიანური ცხვირია, მეტიც – საკუთრივ მისი და მხოლოდ მისი ცხვირია, ძაღლის დრუნჩი უზუსტო სახელდების გამო, ან, უკეთ, რაციონალისტური განზოგადების გამო იწოდება ცხვირად, თორემ არსებითად სხვა რამეა.

მოდით, სხვაგვარად ვთქვათ: ადამიანიც ჭამს და ძაღლით, ამ ნიშნით ადამიანი ცხოველისგან არ უნდა განვასხვავოთ და რაციონალისტი არც ასხვავებს ამ ნიშნით; მაგრამ, სინამდვილეში, სწორედ ამ ნიშნით განსხვავდება ადამიანი სხვა არსებებისგან; ის ძაღლივით როდი ჭამს, მისი ჭამა გაადამიანურებული ქცევაა. ასე – სხვა ფიზიოლოგიური ფუნქციების შემთხვევაშიც, ისინი ადამიანში გაადამიანურებულია. ასე რომ, ადამიანი ყველა განზომილებაში არის ადამიანი და მარტო მაშინ კი არ არსებობს, როცა იცინის, იარაღს აკეთებს და აზროვნებს – არამედ, მაშინაც, როცა (რაციონალისტების ჯიბრზე) მიირთმევს და სძინავს.

როცა ადამიანს სცემ, მის აზროვნებას და პოლიტიკურ შეხედულებებს კი არ ბეგვავ, არამედ – ადამიანს, რომელიც, ჩვეულებრივ, იმდენს არ აზროვნებს, რამდენსაც ჭამს, სძინავს და ა.შ. ადამიანი ადამიანია მთლიანობაში, მის ყველა გამოვლენაში და არა მარტო მაშინ, როცა ტირის და იცინის...

მოკლედ: რაციონალისტმა ადამიანი პროკრუსტეს სარეცელზე გასხევა და აკევა – ადამიანის შინაგანი არსი რაციონალისტურად გააზრებულ ცნებას გაუტოლა, ცნებაში ჩაჩურთა და ამ მიზნით მის კონკრეტულ ნიშან-თვისებებს განეყენა, ისინი არაარსებითად გამოაცხადა. ადამიანის არსის რაციონალისტურ ცნებაზე დაყვანის, რედუქციის ეს ოპერაცია არის ნამდვილი **“reduction ad absurdum**

მეტი გამარტივებისთვის და მეტი სინათლისთვის, მოდით, სააზროვნო ექსპერიმენტს მოვუხმოთ და მას „ხახვის გაფრცქვნა“ დავარქვათ:

თუ ხახვის ბოლქვს ფურცლებს სათითაოდ მოვაცილებთ, აქა-ოდა გარეგანია და არა ხახვის შინაგანი არსის მატარებელი – ხახვი ხელში შემოგვეფცქვნება და ვერავითარ შინაგან დვრიტას იქ ვერ ვიპოვით (კომბოსტოსგან განსხვავებით, ხელში ხვითიც კი არ შეგვრჩება). ადამიანის შემთხვევაც ასეა; სოკრატე იმიტომ არის ადამიანი, რომ ის იარაღის მკეთებელი, ან მოაზროვნე „ცხოველია“ – იტყვის რაციონალური ანალიტიკოსი – თორემ, ის რომ მელოტია, პაჭუა ცხვირი აქვს, ცოლად ქსანტიპა ჰყავს – მისი ადამიანობისთვის არაარსებითი გარემოებებია და შეგვიძლია ხახვის ფურცლებივით შემოვაცალოთ. ასეთნაირ ანალიტიკოსს არ ანაღვლებს, რომ ამ მიდგომით სოკრატე ხელში შემოაკვდება, მისგან – ხახვის არ იყოს – ხელშესახები აღარაფერი დარჩება. სოკრატეს ადამიანობა მის ერთადერთობასა და განუმეორებლობაშია, მისი არსი მარტო მისი ნააზრევი და მენტალური უნარები კი არ არის, არამედ მთელი მისი ინდივიდუალობა, მისი არსებობის თავად ფაქტი.

თავის დროზე დიდ გერმანელ რაციონალისტს, ჰეგელსაც საყვედურობდნენ, რომელსაც ლოგიკური სქემების (რაციონალისტური ქიმერების) დონეზე დაჰყავდა განსახილველი მოცემულობის არსი, – თქვენო მაღალრაციონალობავ, ფაქტები თქვენს მიერ დადგენილ ცნებებს ეწინააღმდეგებიან ხოლმეო. ჰეგელის პასუხი ასეთ ბრალდებაზე საყოველთაოდ არის ცნობილი – „მით უარესი – ფაქტებისათვის!“

რატომ მით უარესი?

იმიტომ, რომ ჰეგელი ლოგიკურ არსს ეძებდა (ზოგჯერ მას გონიერ არსსაც ეძახდა), ლოგიკური (გონიერი) სქემა და ქიმერა

მიაჩნდა ნამდვილ არსებულად. ყველაფერი რაც გონიერია – ნამდვილია, – ამბობდა დიდი ფილოსოფოსი, – და რაც ნამდვილია, – გონიერია.

ჰეგელი აუტანლად ლაყბობსო, – წერდა მერე თავის მეგობარს სიორენ კირკეგორი, თანამედროვე ეგზისტენციალიზმის დამფუძნებელი მამა. ნამდვილი არსი ერთეული, კონკრეტული, ფაქტიურად არსებული ინდივიდია, არა გონებისეული აბსტრაქტი, ხახვის გაფცქენილი ბოლქვი, ქიმერა, განყენებული დასაბამი – „ობა“ და „ება“ სუფიქსებით და „იზმებით“ გამშვენებული ცნება: „ადამიანობა“, „ქრისტიანობა“, „ყრილობა“, „კათოლიციზმი“, „მარქსიზმი“, „მართლმადიდებლობა“ და გონების სხვა მსგავსი პროდუქტები.

დაე, მკითხველი ნუ დაიბნევა – აბსტრაქციები საჭიროა, ის არსებულის შეცნობაში გვეხმარება, ოღონდ თვითონ ეს აბსტრაქტები არ არის რეალურად არსებული. მათ ილუზორული, იდეალური, ლოგიკური არსებობა აქვთ და არა რეალური, ეს აბსტრაქციები ადამიანის თავში არსებობს ლოგიკური ქიმერების სახით, – რეალურად მხოლოდ კონკრეტული, ერთეული არსებები არსებობენ: სოკრატე, ხარიტონი და ა.შ. ყველა მათგანი აზროვნებს, ყველა მათგანს შეუძლია გაიცინოს, იარალი დაამზადოს, მაგრამ ჩვენ მათ მხოლოდ (ან უპირატესად) ამ ნიშნით კი არ ვასხვავებთ ერთმანეთისგან და სხვა არსებებისგან, ამ ნიშნით კი არ ვდებთ სახელს, არამედ მათი იმ სრულიად ინდივიდუალური, განუმეორებელი ნიშან-თვისებების გამო, რომელ ნიშნებსაც ისინი ყველაფერში ავლენენ: გარეგნობაში, მოქმედებაში, აზროვნებაში, ნებელობაში, გვარიშვილობაში... ასე რომ არ იყოს, ადამიანს ძალისაგან მანამდე ვერ გავარჩევდით, სანამ აზრად არ მოგვივიდოდა, რომ ის, მაგალითად, იარალის მკეთებელი ცხოველია და ა.შ. მაგრამ სინამდვილეში – „კი იცის, ვინ არის კაკო“, თუმცა ბავშვი იმის ბავშვია, რომ ის აღარ იცის, კაკო იარალის მკეთებელი და პოლიტიკური ცხოველი რომ ყოფილა და ამ ნიშნით უნდა გამოერჩია სხვა არსებებისგან, - არადა, მაინც მშვენივრად გამოარჩია, ანუ ჩანვდა დედაარსს...

კონკრეტიკა, ინდივიდუალობა ადამიანობის ქიმერისთვის, ანუ ადამიანობის ცნებისთვის, ზედმეტია, მაგრამ რეალურად არსე-

ბული ადამიანებისთვის – არა. თუ შენ გვარს წაგართმევენ, ინდივიდუალურ სახელს და ეროვნულ განსაზღვრებას, თუ ყურებსაც მოგაჭრიან და გეტყვიან – ზოგადად ადამიანი იყავი, რად გინდა ეს კონკრეტული განსაზღვრულობებიო; თუ ხახვივით გაგფცქვნიან არაარსებითი ცხვირ-პირისგან, ქოჩრისგან, ეროვნული სამოსისგან და სახისგან, – უსახური დარჩები. უსახური ადამიანი აღარც ადამიანობის ცნების შესაცნობად და გამოსახატავად ივარგებს.

დედაარსი, დვრიტა არა იმდენად ზოგად ცნებაში, რამდენადაც რეალურად არსებულ ერთეულშია ჩაბუდებული, რაციონალურად გააზრებული არსი კი – ლოგიკური სქემა და ინტელექტუალური ქიმერაა, – ინსტრუმენტი, რომელიც რეალურად არსებულის შეცნობის პროცესში ეხმარება მოაზროვნე ადამიანს, რეალურად არსებული მოცემულობა კი ადამიანიც შეიძლება იყოს, ქურციკიც, ერიც და, თქვენ წარმოიდგინეთ, ეკლესიაც.

არსებითი კონკრეტულია, ინდივიდუალურია. დოგმატიკა – მათემატიკური ჭეშმარიტების არ იყოს – ლოგიკურ-რაციონალური ქიმერაა, გააზრება იმ ჭეშმარიტი მოქმედების, რომელიც ღმერთმა მოიმოქმედა კაცობრიობის მიმართ. ეს მოქმედება დოგმატურად შეიძლება დააფორმულირო მაგრამ რეალური არსებობა მოქმედებას აქვს, არა დოგმებს. დოგმებს მენტალური „არსებობა“ აქვს. დოგმების საერთოობა, ისევე არ გამოდგება ადამიანთა სხვადასხვა ერთობის (ეკლესიების) იგივეურობის დასტურად, როგორც მათემატიკის საერთო წესების აღიარება არ გვაქცევს ერთსა და იმავე ხალხად, ჩვენ ქართველებს და გერმანელებს, სიტყვაზე, – არც მაშინ, როცა ამ მათემატიკის გამოყენებით რეალურ ქმედებებს ჩავდივართ: სახლებს ვაშენებთ, გზები ვაგვიყავს – რადგან სხვადასხვანაირად ვაშენებთ...

თანამედროვე ეგზისტენციური, ისევე როგორც პერსონალისტური ფილოსოფიის და მეთოდოლოგიის მიხედვით, ზოგადობა არსს მხოლოდ ზედაპირულად, კონკრეტული კი – სიღრმისეულად ავლენს. რაციონალური, ზოგადი ცნება წარმოადგენს დამხმარე ქიმერას, რალაცის განმარტებას (უილიამ შტერნის *Erklären*), სიმბოლოს, ის რალაცა კი რეალურად არსებულია. მასთან, ამ რალაცასთან, უფრო ახლოს მიდის კონკრეტული საგნის და კონკრეტული დაწესებულების აღქმა-ამოცნობა, ინტუიციური „გნება“ (უი-

ლიამ შტერნის **Verstehen**). უნივერსალის ასეთნაირი გნება-ამოცნობა არის არსებულის, როგორც პერსონის, ერთადერთის და განუმეორებლის შე-გნება, უფრო ღრმა წვდომა, ვიდრე რაციონალური აბსტრაქცია. კონკრეტული (ქართული, ბერძნული, სომხური...) ეკლესია, კონკრეტული ადამიანი (სოკრატე, ხარიტონი, უშანგი...) და არა მათი სიმბოლოები – ადამიანობა, მართლმადიდებლობა, კათოლიციზმი, პროტესტანტიზმი, – გვიმხელს მოცემულობის დედაარსს...